

Pavlova O.G.

the lecturer at the Department of pedagogy, psychology
UC “Kharkiv humanitarian pedagogical Academy” KRC

ПАВЛОВА Олена Геннадіївна

викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMATION OF
PROFESSIONAL MOTIVATION FOR PEDAGOGICAL ACTIVITY IN
FUTURE TEACHERS OF THE INITIAL CLASSES
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОТИВАЦІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Annotation: pedagogical conditions for the formation of professional motivation for the pedagogical activity of future teachers of elementary school are theoretically grounded. The essence and specificity of the organization of psychological and pedagogical support in the context of the professional training of future teachers are analyzed. The role of value attitude towards pedagogical activity in the professional formation of a young teacher is determined.

Key words: teacher of elementary school, professional motivation, pedagogical activity, psychological and pedagogical support, pedagogical values, value attitude.

Анотація: теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Проаналізовано сутності та специфіку організації психолого-педагогічного супроводу в розрізі професійної підготовки майбутніх

вчителів. Визначено роль ціннісного ставлення до педагогічної діяльності у професійному становленні молодого вчителя.

Ключові слова: вчитель початкових класів, професійна мотивація, педагогічна діяльність, психолого-педагогічний супровід, педагогічні цінності, ціннісне ставлення.

Постановка проблеми. Система сучасної вищої освіти у відповідності до запиту суспільства особливу увагу приділяє особистості вчителя початкових класів та умовам підготовки майбутнього педагога. Початкова школа сучасності потребує висококваліфікованого, конкурентоспроможного вчителя, який вільно орієнтується в соціокультурному питанні, виявляє активність реалізуючи особистий, творчий потенціал в професійній діяльності, має здібності самонавчання та саморозвитку. Відтак, актуальності набуває виявлення педагогічних умов, які забезпечать суб'єктність та стимулюватимуть готовність до безперервного професійно орієнтованого саморозвитку та, головне, потреби в ньому. Першорядною складовою оптимізації особисто-професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів під час навчання в закладі вищої освіти є формування й подальший розвиток професійної мотивації до педагогічної діяльності.

Ґрунтуючись на результатах вивчення та аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури, хочемо акцентувати увагу на тому, що існуючі наукові концепції та технології в галузі формування професійної мотивації студентів не мають достатнього рівня досліджень проблеми формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів. Отже, констатуємо проблему, яка полягає в потребі теоретично розробити і обґрунтувати педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи та створені методичного забезпечення, яке б відповідало цьому процесу

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для дослідження мотиваційного питання важливими є роботи, у яких розкрито загальні

питанням мотивації (Х. Хекхаузен, А. Леонт'єв, В. Леонт'єв, А. Маслоу, А. Маркова, В. М'ясищев, С. Рубінштейн), мотиваційні механізми (В. Вілюнас, Є. Ільїн, Ш. Магомед-Еміне), вивчено професійну мотивацію (А. Вербицкий, О. Гребенюк, Н. Кузьміна, Ф. Савина), охарактеризовано особливості процесу формування професійної мотивації студентів (Д. Браун, М. Д'яченко, С. Занюк, Є. Ільїн, Л. Кандилович, Г. Олпорт, Ю. Орлов, В. Семиченко, Н. Токар, Ф. Хоппе, Н. Яковлева та ін.), зокрема педагогічних закладів вищої освіти (М. Барковська, О. Зуброва, Е. Ісаєв, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сластьонін, М. Сметанський та ін.).

Мета статті – теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Забезпечити формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів можливо за наявності зовнішнього управління цим процесом, а саме створення спеціальних педагогічних умов: психолого-педагогічний супровід процесу професійної підготовки на основі діагностики мотивів та формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності.

Основні питання сутності та специфіки організації психолого-педагогічного супроводу в розрізі професійної педагогіки висвітлюють у своїх дослідженнях Г. Безюлева, М. Битянова, Н. Глуханюк, А. Горбатюк, М. Єрмолаїва, Е. Зеєр, Є. Казакова. Наприкінці ХХ ст. психолого-педагогічний супровід широко використовували в освітньому процесі, як засіб розвитку особистості та інструмент з надання допомоги. Професійна підготовка вищої школи сьогодні досить широко використовує психолого-педагогічний супровід з метою організації успішного навчання і професійного становлення майбутнього фахівця.

Н. Осухова стверджує, що супровід – це особлива форма здійснення пролонгованої соціальної та психологічної допомоги, яка передбачає підтримку природного розвитку реакцій, процесів і станів особистості [7].

Пояснення дослідниками суті психолого-педагогічного супроводу різняться. В педагогічній науці супровід визначають у більшості, як діяльність, що створює умови ухвалення оптимальних рішень у різнопланових життєвих та професійних ситуаціях [4]. З точки зору психології, супровід трактують як систему професійної діяльності, яка створює умови успішного адаптування особистості до обставин його життєдіяльності. Взагалі правильна організація психолого-педагогічного супроводу може допомогти людині ввійти до нової «зони розвитку», яка досі була недосяжною [4].

Термін «психолого-педагогічний супровід навчально-виховного процесу» пояснюють, як цілеспрямований, безперервний процес, який передбачає дослідження, аналіз, формування, розвиток, корекцію усіх суб'єктів навчально-виховного процесу та специфічну підтримку і допомогу.

Психолого-педагогічний супровід процесу професійної підготовки майбутнього педагога – це рух разом зі змінною особистості студента, разом з тим, своєчасна вказівка можливих професійних перспектив, а при необхідності – психологічна і педагогічна допомога і підтримка у виборі шляхів професійного та особистісного розвитку [2, с. 16-17].

Компонентами психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки виступають: систематичне відстеження соціально-психологічних характеристик студента і динаміки їх розвитку в процесі навчально-виховного процесу; надання студентам можливості самостійно обирати освітні програми для успішного навчання і професійного розвитку; створення спеціальних психолого-педагогічних і соціальних умов для надання допомоги студентам, які відчують проблеми чи труднощі протягом навчання [3, с. 216]. Запропоновані компоненти, дозволяють визначати психолого-педагогічний супровід як багаторівневе і поліморфне утворення, основна функція якого – стимулювання тієї індивідуальної сукупності особистісно-значущих потреб суб'єкта професійної підготовки [3, с. 217].

Враховуючи особливості професії вчителя початкової школи, психолого-педагогічний супровід професійної підготовки студентів цієї спеціальності

варто характеризувати, як цілісну систему організації діяльності, під час якої створюються психолого-педагогічні умови успішного оволодіння майбутньою професією і формування професійної мотивації, що має забезпечити успіх майбутньої професійної діяльності в початкових класах. Основним завданням супроводу студентів факультету початкової освіти, протягом професійної підготовки, вважаємо оптимальний розвиток кожного студента, індивідуальність (здібності, інтереси, схильності, розвиток) якого має забезпечуватися психолого-педагогічною підтримкою. До психолого-педагогічного супроводу студентів має бути включеною кваліфікована допомога розрахована на всі етапи навчання у закладах вищої освіти; диференціація супроводу відповідно індивідуальним особливостям будь-якого студента і етапів його професійної підготовки. Значення визначеного напряму роботи полягає у скоординованості діяльності всіх суб'єктів процесу підготовки майбутнього вчителя на створення умов, які забезпечать успішне професійне самовизначення, формування професійної свідомості та вплив на усвідомлене працевлаштування випускників за фахом.

Вчені психолого-педагогічних наук (А. Зимянський, Н. Золотих, А. Корнілова, С. Мінюрова, О. Остроумова та ін.) визначають три етапи, з яких складається психолого-педагогічний супровід професійної підготовки студентів протягом процесу освоєння педагогічної спеціальності в закладах вищої освіти:

- адаптаційний – передбачає організацію сприятливих умов адаптації студента на початку професійної підготовки. Показником успішного подолання даної сходинки є особисте самовизначення і вироблення комфортного поведінкового стилю.

- інтенсифікаційний – має на меті допомогти студентові в утвердженні професійно-соціально-особистісного становлення, яке відбувається в межах простору ЗВО. Саме цьому етапу характерно початок професійної соціалізації, розвиток та вдосконалення професійних знань, процес переоцінки значної кількості сформованих цінностей, активна стадія

формування професійної мотивації. Відтак супровід допомагає визначити життєві орієнтири та професійні перспективи.

- ідентифікаційний – вагомого значення набуває профідентичність, ступінь її сформованості, та рівень готовності до професійно-педагогічної діяльності; продовжується переорієнтація цінностей. Головне завдання супроводу на цьому етапі – допомога у визначенні професійної самореалізації та майбутнього місця роботи, будуючи план майбутнього професійного зростання. У підсумку майбутній педагог має ідентифікувати себе з отриманою професією вчителя початкових класів, виявляти готовність виконувати професійні обов'язки та вміння презентувати себе, як хоча й молодого, але далекосяжного спеціаліста.

Дехто з дослідників (А. Зимянський та ін.) до вищезазначених етапів психолого-педагогічного супроводу долучає етап професійного відбору абітурієнтів, пояснюючи це тим, що за спеціально створених умови під час вступного конкурсу можна зменшити адаптаційний період зарахованих студентів.

Отже, першою педагогічною умовою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності можна вважати психолого-педагогічний супровід процесу професійної підготовки на основі діагностики мотивів.

Працюючи над проблемою професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів, потрібно пам'ятати про відмінність процесу її формування від формування професійної мотивації студентів, які навчаються за іншими спеціальностями. Першочергово звертаємо увагу на важливе значення ціннісної орієнтації студентів, без урахування якої неможливо побудувати якісну, професійноорієнтовану, мотиваційнообумовлену підготовку майбутнього педагога початкової освіти, через те що студент, змінюючи позицію власного становлення на суб'єкту, залежить від взаємозв'язку цільових орієнтирів та системи цінностей.

Досить часто мотивоване та ціннісне відношення людини в психолого-педагогічній літературі об'єднують як взаємодоповнюючі. Є.Н. Шиянов

визначає мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, як внутрішню основу активної громадської, професійної та педагогічної позиції особистості вчителя, підкреслюючи його спонукальну дію та вплив на тривалість, продуктивність та результат цієї діяльності [11].

Проблему цінностей та ціннісного ставлення вивчали різні науки (філософія, психологія, соціологія, педагогіка) та науковці багатьох галузей, зокрема: С. Анісімова, Г. Балла, І. Бех, Л. Божович, В. Вербець, Л. Виготський, М. Головатий, В. Гриньова, Г. Дубчак, І. Зязюн, М. Каган, П. Менцера, М. Пірен, М. Рокич, С. Рубінштейн, М. Савчин, П. Таланчук, В. Тугарінов, Л. Хомич, Є. Шиянова, Я. Щепанський, В. Ядов та інші. Вивченню педагогічних цінностей учителя початкових класів свої роботи присвятили С. Бадюл, С. Мартиненко, В. М'ясищев, Г. Нагорна, В. Паскар, Л. Хоружа, Р. Хмелюк.

Поняття «цінність» має значну кількість пояснень, які зумовлено специфікою певної науки та різницею підходів до його трактування. В науці частіше за все використовують такі пояснення вказаного поняття:

- значущість та ідеал, створений суспільною свідомістю. (М. Головатий, А. Машенцева, А. Цветков)
- спрямованість на об'єкт або матеріальну форму втілення ідеалів (С. Возняк, П. Гуревич, В. Кононенко, М. Рокич, С. Рубинштейна).
- складова психологічної структури особистості, факт свідомості та джерело взаємозв'язку особистості з навколишньою дійсністю та мотивацією її поведінки (Б. Ананьєв, В. Братусь, Д. Леонтьєв).

Відповідно до цього, дехто з науковців пояснюють цінності, як об'єктивні, а дехто – суб'єктивні феномени, хтось з них твердить, що цінність є відношенням, інші вважають її якістю. Суб'єктивно цінність – це установка, відношення особистості, а об'єктивно – відображення її спрямованості [8]. Професійні цінності визначаються відповідно будь-якій професії та пояснюються, як особисто-специфічні фактори, які є підґрунтям вибору людини професійної сфери діяльності та забезпечення соціально-значимого

підсумку цієї діяльності. Для педагогічної діяльності особливе значення має залежність результативності діяльності та характер ціннісних орієнтацій її суб'єкта. Педагогічні цінності можна порівняти з внутрішнім емоційним регулятором діяльності, від якого залежить сприйняття світогляду, змісту та якісних характеристик педагогічної діяльності [1].

Педагогічні цінності відображають орієнтири суспільної і професійної активності педагога, вони є гуманістичними за визначенням, так як зосереджують в собі широкий діапазон всіх духовних цінностей суспільства. Тільки в тому випадку, якщо професійні цінності педагогів становитимуть цілісну систему, вони стануть головними регуляторами їх професійної діяльності [5, с. 11].

З точки зору філософії ціннісне ставлення розцінюють як поняття високої спільності і протиставляють пізнавальному відношенню до навколишнього світу. Педагогічне пояснення «ціннісного ставлення» конкретизує і набуває специфічного змісту та дає визначення – це усталена система відношення вчителя до всіх суб'єктів професійної діяльності включаючи й себе.

Важливість ціннісного ставлення при формуванні професійної мотивації зазначає Ю.А Лязіна, яка розглядає намір молодого людини продовжити освіту у закладах вищої освіти, не тільки як його готовність до зміни звичної системи інформаційної взаємодії, а й апріорне усвідомлення цінностей майбутньої професійної діяльності. Очевидно, що якщо престиж і відповідні йому соціальні цінності майбутньої професії недостатньо привабливі для особистості, то в її мотиваційній структурі домінуюче місце займуть лише соціально-статусні аспекти. Відповідно до цього складається певна стилістика процесу соціалізації людини, яка характерна прагненням досягти результату (отримати диплом про вищу освіту і формально заявити про свій соціальний статус) шляхом найменших власних витрат. І, навпаки, усвідомлення причетності до «престижної» сфери професійної діяльності багато в чому обумовлює високий рівень цілеспрямованої пізнавальної активності особистості. В даному випадку, соціально-статусні установки імпліцитно присутні в сфері професійної

мотивації молодій людині, стимулюючи процес професійної соціалізації [6, с. 3].

Сучасна початкова школа потребує вчителя, який навчався за умов формування системи педагогічних цінностей. Більш того, навчання майбутнього вчителя початкових класів в вищій школі має відбуватися виходячи з детермінації ціннісно-змістового відношення особистості безпосередньо до навчання, образу професіонала (ідеалу), до власного потенціалу. «Процес формування педагогічних цінностей вчителя початкових класів виступає важливим соціально-етичним і духовним потенціалом, реалізація якого має стратегічне значення для його сталого функціонування і розвитку в умовах здійснення національних проектів у сфері освіти, що реалізуються відповідно до європейських інтеграційних процесів» – зазначає І. Червінська [10, с. 246].

Процес формування педагогічних цінностей потребує спеціально створених умов та керування. На формування цінностей впливає об'єктивна дійсність студента, а точніше процес опанування професійних компетенцій. Як результат – майбутній вчитель втілює осмислені професійні цінності, зіставляючи їх з особистими та узгоджуючи їх із своїми прагненнями, бажаннями, колом інтересів.

Як зазначено в дослідженні Л.П. Разбегаєвим, в досвіді ціннісного самовизначення суб'єкт співвідносить суспільну оцінку з оцінкою іншого суб'єкта і особистим досвідом (рефлексія, самооцінка). Знання про цінності з зовнішніх, нормативних переходять у внутрішню вимогу до себе. В єдине смислове поле об'єднуються потреби, інтереси, установки, позиції, ідеали, здійснюється ціннісне утворення особистої мети, формується потреба і здатність бачити, знаходити сенс своєї життєдіяльності [9, с. 36]. Досягти єдності власного розвитку та кар'єрно-професійного росту майбутнього вчителя початкових класів можливо за умови, якщо становлення фахівця відповідає визначальним її ціннісним уявленням.

В нашому дослідженні стверджуємо, що цілеспрямоване формування ціннісної складової майбутнього педагога, змінює його погляди на оточуючий світ та власні пріоритети, а в результаті стає відображенням упевненості правильності професійного вибору, осмислення професійної мети та прийняття її як власної цінності. Сформовані у студентів педагогічні цінності стають їх орієнтиром у будь-якій діяльності. Якщо педагогічні цінності для педагога набули суб'єктного характеру, то це свідчить про його не лише особистісне, а й професійне зростання.

Грунтуючись на вище зазначених фактах, вважаємо за можливе, що суть процесу формування педагогічних цінностей пояснюється трансформацією структурних складових професіоналізму як суспільно значущих цінностей в особистісні та реалізації їх в діяльності. перейшовши в розряд особисто-значущих, вказані цінності стають внутрішнім регулятором діяльності вчителя початкових класів. Ціннісне ставлення стає вищим рівнем ставлення вчителя до своєї педагогічної діяльності.

Безпосередньо, процес формування педагогічних цінностей доцільно починати під час етапу адаптації студентів до нових умов навчання. Імовірна цікавість до нового оточення, освітнього середовища, майбутньої професії та прагнення отримати знання, що допоможуть в успішному оволодінні професією та впевненість у правильності свого професійного вибору стануть відправною точкою формування ціннісного ставлення до майбутньої професії. В подальшому ціннісне ставлення значно вкорінюється в професійних інтересах та усвідомлюється студентом, як напучення щодо діяльності в особистій та професійній сфері у процесі отримання власного педагогічного досвіду (аудиторні заняття, поза аудиторна діяльність, педагогічна практика), що уможлиблює переорієнтацію, переоцінку та асиміляцію власних та професійних цінностей. А передовий педагогічний досвід, який студенти мають вивчати, виконує спонукальну функцію рівнятися на успішних, авторитетних, поважних педагогів, як приклад життєвої та професійної діяльності.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження свідчать, про можливість цінності набути спонукальної властивості мотиву. Але це ймовірно за умови її інтеріоризації особистістю з одного боку, а з іншого – якщо особистість має вміння чіткого формулювання мети своєї діяльності, виявлення ефективних засобів їх реалізації, вірного та своєчасного контролю, оцінки та корекції власних дій.

Професійне становлення, розвиток та успіх майбутнього вчителя початкових класів багато в чому залежить від ціннісного відношення до діяльності, яку він виконує. Отже, другою педагогічною умовою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів ми визначаємо формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності.

Висновки і пропозиції. Формування професійної мотивації до професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів має забезпечуватися реалізацією двох педагогічних умов: психолого-педагогічний супровід процесу професійної підготовки на основі діагностики мотивів та формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. Специфіка організації психолого-педагогічного супроводу з метою формування професійної мотивації до професійної діяльності за напрямом підготовки «Початкова освіта», передбачає скоординовану діяльність всіх суб'єктів освітнього процесу на створення умов для успішного професійного самовизначення, формувати професійну свідомість та впливати на свідоме працевлаштування випускників за фахом.

Отримавши кваліфікаційну професійну підготовку, за умови цілеспрямованого формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності та психолого-педагогічного супроводу протягом навчання, ціннісне ставлення до професійної діяльності стає спонукаючим фактором майбутнього вчителя початкових класів виключаючи зовнішній вплив після закінчення ЗВО. Тобто, сформоване ціннісне ставлення здобуває мотиваційний характер і молодий спеціаліст, який отримав вищу освіту та зіткнувся з реаліями педагогічної

діяльності без можливості консультування, підтримки та заохочення, які він отримував під час навчання вмотивований на професійний розвиток та зростання.

Перспективи дослідження полягають у конкретизації навчально-педагогічних заходів, які мають бути спрямованими на вдосконалення системи професійної педагогічної підготовки студентів з метою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності.

Список літератури:

1. Абдрафикова А. Р. Система профессиональных педагогических ценностей в представлениях студентов – будущих педагогов [Электронный ресурс] / А. Р. Абдрафикова, А. Р. Кавиева // Сборник научных трудов Международного форума (Казань, 3-5 июня 2015 г.),. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/29923/modern-2015-3-7.pdf?sequence=-1>.
2. Батаршев А. В. Система психолого-педагогического сопровождения профессионально-личностного развития педагога [Электронный ресурс] / А. В. Батаршев // ЧиО. №1 (42). – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-psihologo-pedagogicheskogo-soprovozhdeniya-professionalno-lichnostnogo-razvitiya-pedagoga>.
3. Горбатюк А. Н. Процесс адаптации первокурсников и профессионально-личностное развитие студентов в условиях психолого-педагогического сопровождения в вузе. Известия Академии педагогических и социальных наук / А. Н. Горбатюк // Изд-во Московского психолого-социального института. – 2008. – С. 213–217.
4. Казакова Е. И. Диалог на лестнице успеха. Школа на пороге нового века / Е. И. Казакова, А. П. Тряпицына. – СПб: Питер, 1997. – 126 с.
5. Коротаева Е. В. Профессиональные ценности профессии педагога: понятия и классификации / Е. В. Коротаева, Е. Н. Матвейчук // Философия образования. – 2012. – №3. – С. 11–14.

6. Лязина Ю. А. Социальные перемещения молодёжи в студенчество : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук / Ю. А. Лязина – Уфа, 1999. – 25 с.
7. Осухова Н. Г. Психологическое сопровождение семьи и личности в кризисной ситуации / Н. Г. Осухова. // Школьный психолог. – 2001. – №31. – С. 5–12.
8. Панин М. С. Ценностное отношение к педагогической деятельности [Электронный ресурс] / М. С. Панин // Мау, 3. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://waucondastore.com/cennostnoe-otnoshenie-k-pedagogicheskoy-deyatelnosti/>.
9. Разбегаева Л. П. Теория и практика гуманитаризации образования: ценностно-коммуникативный подход : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук / Разбегаева Л. П. – Волгоград, 2001. – 48 с.
10. Червінська І. Соціокультурна детермінація професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів [Електронний ресурс] / Інна Червінська // Гірська школа українських карпат. – 2013. – Режим доступа до ресурсу:
file:///C:/Documents%20and%20Settings/mAx/Мои%20документы/Downloads/gsu_k_2013_10_64.pdf.
11. Шиянов Е. Н. Формирование материально-ценностного отношения студентов к педагогической деятельности : дис. канд. пед. наук / Шиянов Е. Н. – Москва, 1982. – 210 с.